

НОВА

МАКЕДОНИЈА

Р. 11

АМЕРИКАНСКИТЕ СЛАВИСТИ И МАКЕДОНИСТИКАТА (I)

Ширење на кругот

Акад. ВИКТОР ФРИДМАН

Современата македонистика во Северна Америка почнува по Втората светска војна. Американецот Хорас Лант, професор на Универзитетот Харвард од 1949 година (сега во пензија) ја напиша првата стручна Граматика на македонски јазик на еден странски јазик, издадена како посебна книга во Скопје во 1952, како и прв преглед на македонската литература издаден во Америка во 1953. (Треба да забележиме дека Нацрт-граматиката од Реиналд де Бреј, издадена во Англија во 1950, беше само Нацрт, а не полна анализа на фонологијата и морфологијата на македонскиот јазик). Но Лант исто така влијаеше и на самата кодификација на литературниот јазик со својата статија „Морфологијата на македонскиот глагол“ издадена во списанието „Македонски јазик“ во јуни 1951 година. Во оваа статија Лант ги анализира главните синтетички форми на македонскиот глагол, а исто така дава еден практичен заклучок што го цитираме овде: „... формата што би се одбележувала во Речникот, треба да биде онаа форма од која можат да се изведат сите други, т.е. формата за трето лице единина сегашно време. Употребата на првото лице единина се базира на традицијата во бугарската и грчката граматика. Меѓутоа во македонскиот јазик таа форма е заправо таква што покажува најмногу двојбености: треба секогаш да се придаваат некои други податоци: земам може да биде од зема или земе, фрлам од фрла или фрли. Но, за Речникот е доволно да се даде примарната форма и видот. Со овие податоци сите други форми се предвидени“. Значи, во времето кога Лант ја напиша својата статија, кодификаторите на македонскиот литературен јазик се уште биле под влијание на други јазични традиции, што се гледа од самиот Македонски правопис на Блаже Конски и Крум Тошев од 1950 година, каде што сите глаголи се цитираат во прво лице со наведување на второ лице. Класификацијата на глаголите во литературниот јазик беше толку важно прашање што во првиот број на списанието „Македонски јазик“, издаден во јануари 1950 година, Божидар Видоески напиша една статија во која се определуваат најважните типови на глаголите што влегуваат во секоја од трите групи на литературниот јазик и се дискутираат прешките правени кај глаголите од едната група поради нивната нееднаква распределба во македонските говори. Статијата на Лант и преминувањето од првото на третото лице (за таканареченото „име“ на глаголот), од кое јасно се гледа глаголската група, беше значаен придонес кон зацврстувањето на литературната норма. Во 1969 година Хорас Лант беше прв Американец и, со Самуил Борисович Бернштејн од Москва и Херлберт Појкерт од Јена (ГДР), меѓу првите три страни избрани како членови на Македонската академија на науките и уметностите.

ЗБИГЊЕВ ГОЛОМБ

Вториот член на МАНУ со американско државјанство, избран во 1972 година беше професор Збигњев Голомб, кој, за жал, почина во март 1994 година. Откако ја заврши својата докторска дисертација за македонските говори во Брџанско, Егејска Македонија, под менторството на проф. Мјечислав Малецки и проф. Тадеуш Лер – Сплавњски во Краков, Голомб дојде во Америка во 1961 година поканет од проф. Едуард Станкјевич, и почна да предава во Универзитетот Чикаго откаде се пензионира во 1993. Книгата за неговата хабилитација – За балканскиот модел на можниот начин во југословенските јазици – излезе во 1964 година. Голомб беше автор на многу студии за македонскиот јазик, особено за неговата структура и за неговото место во балканскиот јазичен сојуз. На пример, само во списанието „Македонски јазик“ тој издаде 11 статии за разни теми од македонската лингвистика. Од неговите работи од полето на македонистиката, покрај дијалектни студии, особено се важни неговите истражувања на врските меѓу ароманскиот т.е. влашкиот јазик и македонскиот јазик. Тој обрнуваше посебно внимание на појавите на граматичко калкирање и на врската меѓу јазичната и етничката историја. Тој исто така напиша студии за турското влијание врз македонските говори, за синтаксата на глаголската фраза и за македонските етимологии.

Покрај Голомб и Лант, Гордон Фербенк напиша еден приказ на Лантовата Граматика издадена во списанието „Јазик“ (Language), во 1954 година. Покојните професори Чарлз Бидуел од Универзитетот Питсбург и Харолд Клагстат од Универзитетот Колорадо завршија балканистички студии вклучувајќи го и македонскиот јазик и напишаа низа прикази на трудови од областа на

● **Се поголем број истакнати славистички имиња од САД и се посветуваат на македонистиката. – Капитални научни дела**

македонистиката издадени во Македонија, вклучувајќи ја граматиката на Круме Келески и триотниот Речник. Бидуел исто така напиша една статија за структурата на македонската именка издадена во 1975. Покрај тоа, Вилијам Матјуз од Англија издаде една статија за македонската фонологија во Канада во 1958 година. Меѓутоа, наспроти овие тесни врски меѓу македонскиот јазик и американскиот научен совет, од прегледот на изучувањето на источно-европските јазици во Америка, издаден од Чикашкиот универзитет со стипендија од Американскиот совет на Научни друштва во 1969 година може да се види дека македонскиот јазик не се предаваше редовно ниту на еден американски универзитет – што не беше ситуација со другите словенски јазици освен лужичкиот – и немаше ниту една докторска дисертација за македонскиот јазик, што не беше случај дури ни со лужичкиот. Со својата докторска дисертација на македонскиот јазик, издадена во рамките на словенската компаративистика и на посебни курсеви во секоја од дваесеттиот американски славистички катедри каде што се студира до степенот на доктор на науки, но дотогаш македонскиот јазик никогаш не беше предмет за специјализација.

ДИСЕРТАЦИИ

Оваа тажна состојба се поправи во седумдесеттите години, кога во Америка најпосле се одбранија три докторски дисертации за македонскиот јазик. Првата беше за генеративната фонологија на македонскиот јазик од Марк Елсон под менторството на Хорас Лант на Универзитетот Харвард (во 1973 година). Како во многу генеративни студии од тоа време, авторот не ги собираше своите податоци на теренот, но се потпираше на материјалите издадени од други научници во други теоретски рамки. Резултатите беа издадени во една статија во американското списание „Јазик“ (Language) во 1975 година. Елсон е сега редовен професор во Универзитетот Вирџинија. Втората дисертација беше за граматичките категории во индикативот на македонскиот глагол од Виктор Фридман под менторството на Збигњев Голомб во Универзитетот Чикаго (во 1975.). За разлика од претходниот труд, оваа дисертација донесе нови податоци врз основа на работата од теренот, и една подобра и

поопширна верзија беше издадена како одделна книга во 1977 година. Тоа беше првата книга за македонскиот јазик издадена во Америка. Фридман е сега редовен професор во Универзитетот Чикаго, и беше избран како член на МАНУ во 1994 година. Третата дисертација беше за морфологијата на беровскиот говор на контекстот на македонските дијалекти од Линда Габор под менторството на Едуард Станкјевич во Универзитетот Јејл (во 1979.). За жал, резултатите на оваа дисертација не се објавени и Габор, заради немање работа во славистиката се префрилила во компјутеристиката. Во 1979 година исто така беше одбранета магистерската работа за турцизмите во македонскиот јазик од Кристина Крамер под менторството на Виктор Фридман во Универзитетот Северна Каролина, каде што тој предаваше од 1975 година до 1993 година.

Во осумдесеттите години се одбрани уште една магистерска работа и две докторски дисертации за македонскиот јазик. Темата на магистерската работа беше естоатичките на падежите во македонските говори, од Шила Касој под менторството на Виктор Фридман во Универзитетот Северна Каролина (во 1982.). Првата докторска дисертација беше за синтактичката модалност во македонскиот литературен јазик од Кристина Крамер пак под менторството на Виктор Фридман на Универзитетот Северна Каролина (во 1983.). Дисертацијата беше издадена како книга во Минхен и сега Крамер е вонредна професорка на Универзитетот Торонто. Втората докторска дисертација беше за акцентот во македонските говори, од Џозеф Шалерт под менторството на Ронел Александер во Универзитетот Беркли во Калифорнија (во 1984.). Резултатите се објавени во неколку статии и во една книга што е сега во печат. Шалерт предава на Универзитетот во Торонто.

Во деведесеттите години имаме уште една докторска дисертација во Северна Америка во која што македонскиот јазик игра главна улога, т.е. истражување на кондиционалните и други модални форми во македонскиот и рускиот јазик, од Цејн Хакин под менторството на проф. д-р Кристина Крамер, во Универзитетот Торонто (1964). Д-р Хакин е сега доцент (асистент професор) по славистика во Универзитетот Канзас. Има и други постдипломци кои спремаат македонистички теми за нивните докторати. Меѓу нив се Дан Хамфриз и Веселка Палмер кои сега учат под менторството на Виктор Фридман во Универзитетот Чикаго. Викторија Херсон – Фин и Цел Бидуел работеше под менторството на проф. д-р Кејт Нејор (ФЈ) Докторал кај Станкјевич во Чикаго) во Државниот универзитет во Охајо се до неговата прерана смрт во 1992 година. Сега тие продолжуваат во Охајо со помош од Р. Александер, К. Крамер, и В. Фридман.

Уште еден знак на афирмацијата на македонистиката во САД и Канада се одржа во Универзитетот Мичиген во градот Ен Арбор од 21 до 23 јуни 1991 година. Имено, Првата северноамериканско-македонска научна конференција за македонистиката, во којашто учествуваа седуммина научници од Македонија и тринаесетмина од САД и Канада и чии координатори од северноамериканската страна беше проф. д-р Виктор Фридман. Координаторот од страна на Република Македонија беше Вера Стојчевска – Антиќ, а другите македонски учесници беа Блаже Ристовски, Петар Илиевски, Гане Тодоровски, Лилјана Минова – Гуркова, Евица Конечни и Лудмил Спасов. Конференцијата го оспори фактот дека во Северна Америка македонскиот јазик го зазема главното место спрема, на пример, македонската литература, историја и другите полиња во македонистиката. Од тринаесеттемина научници од САД и Канада, осуммина беа лингвисти (имено гореспомнатите професори Лант, Голомб, Фридман, Крамер, Александер Шалерт, Елсон и Нејлор).

(Продолжува во идниот ЛИК)

зо
у
т
н
а,
зи
а
чи
ка
ка
те
те
ка
ли
а-
со
на
ор
ли,
ја-
зо-
на
те
лог
лен
је
ње

НОВА
МАКЕДОНИЈА
13-IX-95-PIB

Средишна точка

— универзитетските центри

ВИКТОР ФРИДМАН

Конференцијата во Анн Арбор беше почеток на една редовно организирана соработка меѓу американските и македонските слависти. Во 1994 година беше одржан Втората таква конференција во Охрид, со Виктор Фридман и Вера Стојчевска – Антиќ заедно со Фредерика Поповска – Павловска како и координаторите. Таму учествуваа: од Америка Виктор Фридман, Ерик Хамп (Чикаго) Грејс Филдер (Аризона) и Мајкл Серафимов (Портланд). Фридман и Филдер зборуваа за местото на македонскиот јазик меѓу други балканословенски јазици. Хамп за оданата историја на звукот (s) во македонскиот и други балкански јазици, а Серафимов за македонска литература. Секако имаше голема партиципација од македонската страна, од академците до постдипломците. Третата Македонско-Северноамериканска конференција ќе биде одржан во Торонто во 1997 година во Универзитетот Торонто, а домаќинката ќе биде проф. д-р Кристина Крамер.

Освен досега споменатите научници кои придонесуваат кон развитокот и напредокот на македонистиката во Северна Америка, има неколку докторски дисертации на македонистички теми чии автори не се активни во славистиката. Таква е на пример докторската дисертација на Хјуи Луис Костаниќ – „Македонија“ – едно истражување на политичка географија од Универзитетот Кларк во Вустер, Масечусет (1947). Во антропологијата имаме дисертацијата „Музиката и значењето: музички симболзам во македонското село“ од Нахома Сакс на Универзитетот Принстон (1975 г.) која живеела една година (1972-73 г) во прилепското село Долнени за нејзината работа на терен. Проф. Сакс работеше извесно време како доцент на Универзитетот Принстон, но потоа станала психолог од Јунговата школа и се преселила во Њујорк. Други дисертации во ова академско поле се „Структуралната анализа на судир и развојување во македонски домаќинства“ од Давид Ројботом од Универзитетот Рочестер (1971 г.), „Компаративната анализа на работни избори на хрватски и македонски иселенци во Онтарио“ од Хари Херман во Универзитетот Торонто (1978 г.) и „Мрежи обреди и врски: Урбанистичкото адаптирање во Македонија“ од Џорџ Форд од Државниот универзитет во Аризона (1982 г.).

АНТРОПОЛОЗИ

Од времето на настаните на 1989 г. повеќе внимание е посветено на Македонија, и еден дел од вниманието доаѓа од науката. Меѓутоа, затоа што поголемиот дел од овие работи се надвор од славистиката како таква не може да се земе предвид во оваа статија. Сепак, можеме овде да споменеме тројца млади антрополози кои се особено активни во истражувањето на Македонија. Анастасија Каракасиќу, која сега предава во Универзитетот Принстон во 1992. ја одбрани својата докторска дисертација „Ниви од пченица, зали од трмушки: Аграрен развиток и дијалектиката на етничност и националност во северна Грција 1870-1990“ во Универзитетот Колумбија. Пишувајќи за Македониите во Егејска Македонија, Каракасиќу е често пати малтретирана од грчкиот академски (и неакадемски) свет, иако таа сама е Гркинка. Во 1995 година Кит Браун ја одбрани својата докторска дисертација: „Националната имиграција во Македонија“ во Универзитетот Чикаго, и Тони Веловски сега

пост – дипломец во Универзитетот Браун, исто така подготвува своја докторска дисертација за македонскиот идентитет.

● Од долгата соработка меѓу американските и македонските научници произлегоа низа научни трудови кои даваат нови информации за македонскиот јазик и го афирмираат неговото место во научниот свет

Сите лингвисти што ги споменавме досега со своите трудови активно придонесоа кон унапредувањето на изучувањето на македонскиот јазик, но освен нив има уште неколкумина американски лингвисти кои конкретно придонесоа за развојот на македонистиката. Така, на пример, во посебниот број на списанието „Македонски јазик“ посветен на академикот Блаже Конески, по повод неговата шеесетгодишнина, покрај Американците Голомб, Лант, Нејлор, Хемп и Фридман своите трудови ги објави и Херберт Галтон (тогаш Канзас, сега е пензиониран на славистичката катедра во Виена) за балканската јазична структура и Александар Албијаниќ (Лос Анџелес) за морфологијата на именките со наставка – ба во јужнословенските јазици. Во другите броеви на списанието, покрај статиите од славистите кои веќе се спомнати се печатени и статиите од Илсе Лехисте (Охајо) за германистите, Стјивен Франк (Индиана) за третосложното акцентирање, како и трудовите од Маша Белјавски – Франк (Де Пау во Индиана) и Олга Недињковиќ (Илиноис – Чикаго) за други славистички теми.

Во американските списанија од последниве две децении освен гореспомнатите лингвистички статии за македонскиот јазик имаат издадено Вејлс Браун (Корнел) за морфологијата, Цералд Берент (Институт за технологија во Рочестер) за синтаксата и Драган Миљивојевиќ (Државниот Универзитет во Оахома) за библиографијата. Брајан Цозеф (шесф на катедрата за лингвистика на Државниот универзитет во Охајо) во својата книга за губењето на инфинитивот во балканските јазици му посвети посебно внимание на македонскиот јазик, кој покажува највисок степен на развиток на оваа тенденција, а Грејс Филдер (Аризона) има пишувано за употребата на минатите глаголски времиња во македонскиот јазик во споредба со бугарскиот. Хенинг Андерсен (Лос Анџелес) и Бернард Комри (Јужна Калифорнија) третираа некои проблеми на македонската фонологија во нивните трудови. Комри пишува за отстапките од акцентирањето во македонскиот и полскиот јазик, додека Андерсен пишува за типологијата на дијакронички промени во разни јазици вклучувајќи го и македонскиот. Проф. Цералд Сејдак од Универзитетот Чикаго во својата нова книга под името „Автоматичка Синтакса: Една теорија на паралелни граматички претставувања му посвети на македонскиот определен член еден посебен дел, затоа што, за разлика од некои други балкански јазици (на пример грчкиот) македонскиот определен член покажува еден посебен развиток на вкрстосувањето на морфологијата и синтаксата каде што родот, бројот, формата и зборовната група сите се важни фактори. Д-р Олга Тајглабум, која го одбрани својот докторат на Универ-

зитетот Чикаго. Има и други Американци што имаат пишувано за македонскиот јазик, но овде ги спомнавме само главните научници кои се занимаваат со македонската јазична проблематика.

ТОРОНТО

Освен овие истражувања, кои секако се врзуваат со предавањето на македонистички теми во Америка, ги имаме и врските преку фулбрајтовата комисија и преку другите програми за научна размена како што беше онаа со Државниот универзитет во Чикаго во Калифорнија во седумдесеттите години или програмите што се организираа од Државниот универзитет во Аризона и градот Темпи, кој е врзан со градот Скопје преку програмата збратимени градови. Особено важно за Аризона е работата на проф. д-р Стефан Баталден од катедрата за историја и проф. д-р Ли Крофт од славистиката. Преку фулбрајтовата програма порано имаше македонскиот лекторат кој се наоѓаше во разни Универзитети, на пр. Чикаго, Североисточен Илиноис, Портланд, Аризона и Северна Каролина.

Досега, како важен факт стои тоа што во Торонто Македонците сами го финансираат предавањето на македонскиот јазик со тоа што му плаќаат на Универзитетот во Торонто да ги обезбедува курсевите, Има таква поддршка за македонскиот јазик исто така во Универзитетот Мичиген. Можеме овде да забележиме исто така дека во 1991 година за првпат македонскиот јазик се предаваше на еден летен курс во Америка, и тоа во Државниот универзитет во Аризона со помошта на парични средства од Американскиот совет на научни друштва преку Федерален закон од 1983. таканаречениот „Наслов осум“ во соработка со Универзитетот. Курсот го водеше проф. Евица Конечни од Скопје која престојуваше во Америка благодарјќи на една фулбрајтова стипендија. Курсот имаше голем успех, со 23 учесници, што е поголем број од оној што го има во многу летни курсеви дури за така – наречените „поголеми“ источноевропски словенски јазици. Македонскиот јазик оттогаш беше репрезентиран секое лето во Аризона (предаваа Елени Бужароска и Лилјана Миткоска) а во 1995 година има летен курс и во Универзитетот Питтсбург. Соработката меѓу слависти од Северна Америка и Македонија исто така вклучува многубројни реферати и сесии во годишни и многогодишни американски и северноамерикански конференции. Освен веќе спомнати научници од Северна Америка и Македонија кои исто така учествуваа во такви средини со реферати сосема или барем делумно врзани со македонската тематика, можеме да спомнеме и Хенри Купер (Индиана) Џорџ Фаулер (Индиана), Дан Бајер (Помона), Џорџ Митревски (Алабама), Роберт Гринберт (Северна Каролина), Лаура Јанда (Северна Каролина) и од Македонија Илија Чашуле, Владимир Цветковски, Олга Мишеска – Томиќ, Љупчо Стефановски, Васил Тупурковски и Гордана Бошнакоска.

И така, како што се гледа од гореспомнатите факти, македонистиката во Америка се афирмира во многу универзитетски центри каде што се студира славистиката, главно преку изучувањето на македонскиот јазик. Од долгата традиција на соработка меѓу американските и македонските научници, почнувајќи од времето кога самата кодификација на македонскиот литературен јазик сè уште беше во тек до ден денес се добиваа и се добиваат многу научни трудови кои даваат нови информации за македонскиот јазик а истовремено го афирмираат неговото место во научниот свет. Можеме да се надеваме дека во иднината ќе имаме уште поплодотворна соработка.